

Svenskans beskrivning 37
Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi nr 8

Svenskans beskrivning 37

Förhandlingar vid trettiosjunde sammankomsten
Åbo 8–10 maj 2019

Redigerad av
Saara Haapamäki, Ludvig Forsman och Linda Huldén

Svenska språket vid Åbo Akademi
2020

© 2020 respektive författare

Svenskans beskrivning ISSN 1102-3619

Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi ISSN 1237-8445

ISBN 978-952-12-4021-8 (tryck)

ISBN 978-952-12-4022-5 (pdf)

Tryckt i Finland av Painosalama 2020

Utgivare: Svenska språket vid Åbo Akademi, Åbo 2020

Grammatisk kunskap i sva-lärares undervisningspraktik för nyanlända

Maria Lim Falk, Johanna Prytz och Ghazaleh Vafaeian

1 Inledning

Den här artikeln handlar om en del av den undervisning som elevgruppen nyanlända elever i gymnasieåldern möter inom ramen för ämnet svenska som andraspråk. Dessa elevers behov av språkutbildning skiljer sig väsentligt från behoven hos flerspråkiga elever som är födda i Sverige eller som lärt sig svenska i relativt tidig ålder (t.ex. Lindberg & Hyltenstam 2013). I styrdokumentens avseende kan det konstateras att sva-ämnet är mycket likt ämnet svenska – kursplanerna i Lgr 11 är närmast identiska. Att styrdokumenterna inte är till någon stor hjälp för implementering och anpassning av ämnet för olika elevgrupper framhålls i otaliga rapporter, ämnesöversikter och forskningsartiklar, vilket inte sällan hänförs till en strävan efter parallellitet och jämbördighet mellan de två olika svenskämnen (Economou 2013, Bigestans & Kaya 2016, Lindberg & Hyltenstam 2013, Sahlée 2017).

En fråga som återkommer i båda svenskämnesdiskurserna rör grammatikundervisningens vara eller icke vara. Frågan grundar sig till stor del på den ambivalenta inställning många har haft till traditionell grammatikundervisning, vilken ofta uppges vara normativt inriktad, nära anknuten till språkriktighet, och som innebär att eleverna konfronteras med grammatisk terminologi utan tydligt sammanhang. Studier, både svenska och internationella, har visat att elever och lärare ofta upplever momentet som tråkigt, svårt och irrelevant, och att grammatiken ofta behandlas som ett moment som är frikopplat från andra ämnesområden (t.ex. Ullström 2000, Nilsson 2000, Denham 2010, Ask 2012, Myhill m.fl. 2012, Boström & Strzelecka 2013).

När det gäller grammatik i sva-ämnet aktualiseras frågan om grammatikundervisning utifrån ett delvis annat perspektiv – inläraresperspektivet. Gynnar explicit grammatikundervisning elevernas inläring och utveckling i svenska? Vad ska i så fall en sådan undervisning innehålla och hur ska den

bedrivs? Ska sva-lärare över huvud taget ägna sig åt explicit grammatikundervisning när styrdokumentens mål, centrala innehåll och kunskapskrav har kommunikation som både utgångspunkt och mål? Detta är frågor som under decennier har väckt starka känslor och periodvis hård debatt bland forskare, lärarutbildare och i media. Tongivande kritiska röster har under lång tid haft stort inflytande på både lärarutbildningar och den pedagogiska praktiken – detta trots att forskningen ger nyanserade och diversifierade svar på frågorna (t.ex. Norris & Ortega 2000, Goo m.fl. 2015, Flyman Mattsson 2017).

Eftersom mycket av diskussionen om grammatikundervisning från början inte handlat om undervisning för elever som är nybörjare i svenska, och inte heller om elever som nästan är vuxna, vill vi i den här artikeln flytta fokus till frågan om grammatikundervisningens innehåll och form i praktiken för just denna elevgrupp.

Det övergripande syftet med denna undersökning är att öka kunskapen om grammatikens plats i klassrumspraktiken i ämnet svenska som andraspråk. Mer specifikt är syftet dels att identifiera grammatiskt innehåll som tas upp under sva-lektioner för nyanlända i gymnasieåldern, dels att urskilja och beskriva olika typer av grammatikundervisning. Det tudelade syftet kan brytas ned i följande frågeställningar:

- Behandlas grammatiskt innehåll i sva-undervisningen för nyanlända i gymnasieåldern? I vilken utsträckning förekommer grammatiska moment? Vad tas upp?
- När förekommer grammatiskt innehåll – hur ser undervisningskontexten ut?
- Vad – vilken typ av material – används som utgångspunkt för grammatikmomenten?
- Vilka syften och mål kan urskiljas med de grammatiska inslagen?

Målet är att bidra till en fördjupad och konkretiserad fortsatt diskussion om grammatikens roll i andraspråksundervisningen.

2 Material och metod

Den här studien har tillkommit i anslutning till ett större skolutvecklingsprojekt vars övergripande syfte är att främja långsiktig och hållbar integration av nyanlända elever i gymnasieåldern.¹ Projektarbetet bygger på nära

---

¹ Utvecklingsprojektet *Intensivutbildning i svenska för nyanlända skolelever, Intensivsvenska*, är finansierat av Marianne och Marcus Wallenbergs stiftelse och ingår i Wallenbergstiftelsernas satsning "Utbildning för ökad integration".

och intensiv samverkan mellan forskare, skolledare och yrkesverksamma lärare på gymnasieskolor i olika kommuner, under lång tid. Samverkansprojekt, som detta, innebär ett kontinuerligt ömsesidigt utbyte mellan deltagarna genom projektets alla faser. En betydelsefull del i samverkansprocessen har varit forskarnas närvaro i skolpraktiken. Deltagande observationer utgör den huvudsakliga metoden för datainsamling i projektet som helhet och även för denna studie. Ett omfattande fältarbete har genomförts i sex klasser på två skolor under två hela läsår, och fältarbetet har involverat totalt elva forskare. Under det första dokumentationsåret på skolorna (läsåret 2017/18) utgick vi från ett ganska grovt observationsprotokoll som efter gemensamt arbete inom forskargruppen ledde fram till mer detaljerade ramar gällande struktur, innehåll och detaljnivå för fältanteckningarna inför det andra dokumentationsåret, vilket är det som är aktuellt som material i denna studie.

2.1 Material

Huvudmaterialet för denna artikel består av etnografisk dokumentation som rör lektioner i svenska som andraspråk på introduktionsprogrammet språkinträdning under läsåret 2018/2019. Dokumentationen består dels av fältanteckningar från klassrumsobservationer i fyra klasser (A1, A2, B1, B2) på två gymnasieskolor (A och B) samt fortlöpande sammanställningar av fältanteckningarna, dels av lärarnas övergripande veckoplaneringar. Fältanteckningar och sammanställningar av fältanteckningar har utförts av forskarna inom ramen för det övergripande projektet. I Tabell 1 redovisas en överblick av observationsmaterialet.²

Tabell 1. Klassrumsobservationer, läsåret 2018/2019.

Skola	Klass	Lärare	Klassrumsobservationer
A	A1	Robin	33
A	A2	Robin	33
B	B1	Alex	37
B	B2	Niko	43
# tot	4	3	146

Studien bygger på totalt 146 dokumenterade klassrumsobservationer i fyra klasser på två gymnasieskolor under läsåret 2018/2019. De 146 lektionstillfällena utgör en del av de ca 400 observationer av sva-lektioner som genomförts i sju klasser (på de två skolorna) under två läsår i ovan nämnda

² Lärarnas namn har anonymiserats.

utvecklingsprojekt.³ För den aktuella studien har vi fokuserat på observationer gjorda under läsåret 2018/2019. Den främsta anledningen till detta är att fältanteckningarna från det andra dokumentationsåret är mer systematiska och jämnare i kvaliteten, och därmed mer jämförbara.

Det bör påpekas att fältarbetet inte haft som sitt specifika syfte att kartlägga grammatikmoment; syftet har varit mer generell och inriktat mot att observera och nedteckna undervisningens förlopp och aktiviteter. Under observationerna har vi särskilt uppmärksammat och antecknat tiden för olika aktiviteter och således också när en aktivitet går över i en annan. Vi utgår därför från att längre och signifikanta grammatikmoment har fångats upp. En nackdel med denna metod är att kortare grammatikmoment kan ha missats.

Som framgår av Tabell 1 ingår 33–43 observerade lektioner per klass i studien. Som komplement till observationsanteckningarna har vi även haft tillgång till lärarnas egna veckoplaneringar, vilket gör att vi har viss kännedom om vad som i stora drag har planerats även för övriga lektioner. Dessa planeringar är väldigt övergripande till sin karaktär, och ser av naturliga skäl olika ut för olika lärare. I studien har vi främst använt dem för att se om lärarna explicit har planerat in grammatikmoment och för att se om sådana grammatikmoment förekommit på lektioner som vi inte har observerat.

2.2 Metod

Det etnografiska analysarbetet kan delas in i fortlöpande och avslutande analyser. I den fortlöpande analysen sker så kallad *öppen kodning* där olika strategier för observationer och bearbetning varvas i syfte att generera en uppsättning variabler eller förhållanden som kan ligga till grund för den så kallade *selektiva kodningen* i de avslutande analyserna. Den selektiva kodningen innebär en sortering och omorganisering av etnografiska fakta som syftar till att urskilja mönster eller tankestrukturer i de etnografiska texterna (t.ex. Lofland & Lofland 1984, Strauss 1987). Bearbetning och analys av de etnografiska texterna har omfattat följande steg:

Öppen kodning

1. Närläsning av de 146 fältanteckningarna, de fortlöpande sammanställningarna av fältanteckningar och lärarnas veckoplaneringar med syftet att identifiera grammatiskt innehåll i sva-undervisningen. I denna första kodning inkluderades alla tillfällen där grammatisk kunskap explicit aktualiserades.

---

³ Totalt har över 900 klassrumsobservationer genomförts i projektet. De omfattar alla skolämnen, dvs. även andra ämnen än sva.

2. Jämförelser och diskussion om vad som identifierats som grammatiskt innehåll och varför, samt om vad för slags grammatiskt innehåll som förekommer. Tidsaspekten för undervisningsmoment med grammatiskt innehåll aktualiseras.
3. Ny närläsning med kodning av tid för undervisningsmoment som innehåller grammatik och kodning av undervisningssammanhang och inriktning på grammatikmomenten.
4. Sammanställning av lektioner med grammatiskt innehåll.

Selektiv kodning

1. Sortering och omorganisering i tabeller avseende följande aspekter för varje lektion: a) grammatiskt innehåll, b) typ av undervisning, c) omfattning i tid, d) undervisningskontext och annat lektionsinnehåll, e) initiativ/respons (vad tar eleven respektive läraren initiativ till).
2. Analys och diskussion av den nya struktureringen av data med syftet att urskilja huvudkomponenter, egenskaper eller aspekter som skulle kunna ligga till grund för en modell för beskrivning av de typer av grammatikundervisning som förekommer i sva-klassrumspraktiken.
3. Syntes och test av en beskrivningsmodell (för grammatiska moment längre än fem minuter) som tar fasta på följande:
  - a. Vad används som utgångspunkt för grammatikmomenten i undervisningen?
  - b. Vilka syften och mål med momenten kan urskiljas?
  - c. När förekommer grammatiskt innehåll?

3 Resultat

Dokumentationen visar att 1) sva-undervisningen omfattar en hel del grammatiskt innehåll, 2) det grammatiska innehållet aktualiseras i olika undervisningskontexter, 3) grammatikmomentens olika utgångspunkter och syften oftast kan kopplas till undervisningens inriktning i den specifika kontexten. I bearbetningen av data har alla tillfällen inkluderats där grammatisk kunskap explicit aktualiseras, exempelvis morfologiska former av substantiv, verb, adjektiv och adverb såväl som verbpartiklar, V2-regeln, negation i bisatser och övningar med satsscheman.

3.1 Undervisning med grammatiskt innehåll

Närläsning och kodning av fältanteckningarna till de 146 lektionerna visar att någon form av grammatiskt innehåll förekommer under 53 av lektionerna. 26 av de 53 lektionerna innehåller en eller flera undervisningssekvenser som

behandlar grammatiskt innehåll under mer än fem sammanhängande minuter. I Tabell 2 redovisas en sortering av lektionerna i tre kategorier: lektioner som innehåller ett eller flera grammatikmoment som är kortare än fem sammanhängande minuter, lektioner som innehåller grammatikmoment som är längre än fem sammanhängande minuter och lektioner som inte innehåller några grammatiska moment.

Tabell 2. Antal lektioner med och utan grammatiskt innehåll per klass.

Klass	Lärare	# lekt. m. gram. mom., kortare än 5 min.	# lekt. m. gram. mom., längre än 5 min.	# lekt. utan gram. mom.	# totalt observerade lektioner
A1	Robin	7	4	22	33
A2	Robin	6	5	22	33
B1	Alex	9	9	19	37
B2	Niko	5	8	30	43
		27 (18 %)	26 (18 %)	93 (64 %)	146 (100 %)

Grammatikmomenten kan alltså vara mycket korta (allt från en halv minut till fem minuter). Dessa verkar uppstå spontant i klassrummet, ofta föranledda av att en elev ställer en grammatikinriktad fråga som läraren i stunden väljer att ägna lite undervisningstid åt. Men de kan också vara längre (mellan fem och femtio minuter) och ingår då oftast i lärarens grundplanering av en lektion. En grov inventering av den grammatik som behandlas i undervisningen redovisas i Tabell 3.

Tabell 3. Inventering av grammatiskt innehåll i de fyra klasserna.

Nivå	Innehåll
Ord- och morfemnivå	Verbböjning, substantivböjning, ordbildning (stam och ändelse, avledning och sammansättningar), adjektivkomparation, prepositioner, particip, partikelverb, personliga och possessiva pronomen.
Frasnivå	Adjektivkongruens, ordförbindelser och uttryck, reflexiva pronomen, hjälpverb, aktiv och passiv form av verb.
Satsnivå och textnivå	Tempusanvändning, ordföljd i huvudsats (V2 inklusive XVS-ordföljd), negationens placering i huvudsats och bisats, sambandsord i text, satsdelar.

Kategorierna i tabellen är generaliseringar av de observerade grammatikmomenten och är gjorda av artikelförfattarna. De reflekterar därmed inte alltid den terminologi som använts av läraren eller huruvida kategorierna har

behandlats på ett systematiskt sätt. Inventeringen syftar här enbart till att synliggöra det grammatiska innehåll som dyker upp i sva-undervisningen. Det skall understrykas att överblicken inte på något sätt visar vilken typ av grammatisk kunskap som byggs upp eller hur stor del av språkssystemet som explicit görs för eleverna.

3.2 Olika typer av undervisning med grammatiskt innehåll

I det följande flyttas fokus till de grammatikmoment som varar längre än fem minuter och således till andra delen av studiens syfte – att urskilja och beskriva olika typer av grammatikundervisning. Vi går inledningsvis igenom de frågor som beskrivningsmodellen utgår från (se punkt 3 under *Selektiv kodning* i avsnitt 2.2). Därefter redogör vi för vårt förslag till beskrivningsmodell för olika typer av grammatikundervisning.

Undervisningsunderlag

Den typ av material som används som utgångspunkt för grammatikmomenten är av två slag – elevtexter och andra texter. Elevtexterna är texter som eleverna har skrivit (antingen individuellt eller i grupp) och där läraren har identifierat grammatiska strukturer som eleverna särskilt behöver träna på. Utifrån undervisningsunderlaget kallar vi denna typ av grammatikundervisning *elevbaserad*.

Andra texter kan vara lärobokstexter eller texter som används i sva eller andra ämnen. Det kan således röra sig om ämnesspecifika faktatexter, skönlitterära texter eller modelltexter knutna till en specifik texttyp i sva-undervisningen. Denna typ av grammatikundervisning benämner vi *textbaserad*. Tabell 4 visar antalet lektioner med elevbaserad respektive textbaserad grammatikundervisning.

Tabell 4. Antal lektioner med elevbaserad respektive textbaserad grammatikundervisning.

Klass	Elevbaserad	Textbaserad
A1	0	4
A2	1	4
B1	6	3
B2	5	3
totalt	12	14

Tolv lektioner med längre grammatikmoment är elevbaserade och fjorton är textbaserade. Det kan konstateras att en typ av underlag som inte förekommer i materialet är grammatikböcker eller övningshäften i grammatik. Vi vet dock från lärarnas veckoplaneringar och från lärarintervjuer (som dock inte behandlas i den här studien) att lärarna på skola B låter eleverna arbeta individuellt i ett grammatikhäfte under lektioner där lärarna tar ut en mindre grupp elever för individanpassad undervisning. Eftersom fältarbetet inte har omfattat lektioner som inte är lärarledda har denna typ av grammatikmoment inte fångats upp genom observationerna.

Undervisningskontext, syften och mål

De syften och mål som kan urskiljas med grammatikmomenten hänger nära samman med den undervisningskontext där grammatikinnehållet aktualiseras. Vi behandlar därför dessa två aspekter tillsammans.

Kontexten för grammatiska moment i sva-undervisningen är i materialet antingen sva-specifik eller ämnesöverskridande. Den sva-specifika kan knytas till arbete inriktat mot skrivande respektive läsande och textförståelse. Den förra inriktningen har elevernas skrivfärdighet och skrivutveckling i fokus och har som mål att främja elevernas skriftspråkliga förmåga. Den kan vara inriktad mot korrekthet och/eller språkliga uttryck knutna till olika texttyper. Vi kallar denna typ för *grammatikundervisning med inriktning mot skrivfärdighet*. Den senare inriktningen som är knuten till läsande och textförståelse har elevernas läsförståelse i fokus och har som mål att främja den. Den kan vara inriktad mot språkliga strategier på ord-, menings- och/eller textnivå. Den typen kallar vi för *grammatikundervisning med inriktning mot läsförståelse*. Till denna inriktning räknas även grammatiska moment i en ämnesöverskridande kontext i sva-undervisningen. Den handlar i princip alltid om arbete med ordförråd och texter i andra ämnen och har som mål att främja elevernas text- och läsförståelse. Tabell 5 visar antalet lektioner med grammatikmoment som är inriktade mot skrivfärdighet respektive läsförståelse.

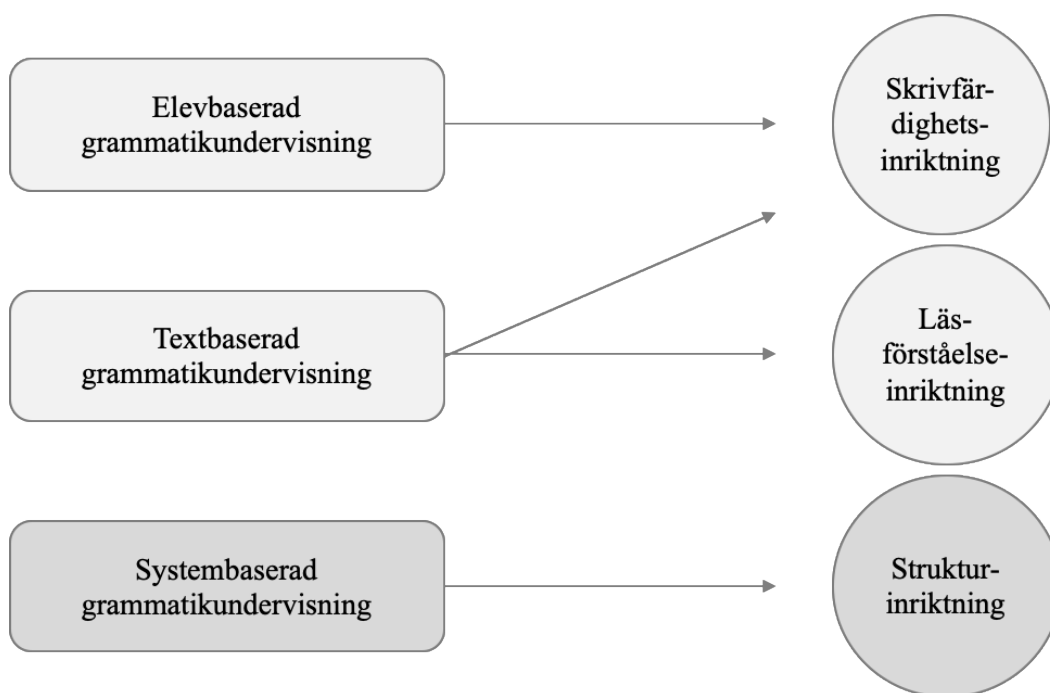
Tabell 5. Antal lektioner med grammatikundervisning med inriktning mot skrivfärdighet respektive läsförståelse.

Klass	inr. mot skrivfärdighet	inr. mot läsförståelse
A1	0	4
A2	2	3
B1	7	2
B2	6	2
totalt	15	11

Det är femton lektioner med längre grammatikmoment som är inriktade mot elevernas skrivfärdighet och elva mot elevernas läsförståelse. Det kan konstateras att det inte förekommer några exempel på grammatikmoment som har språkssystemet i fokus. Däremot kan ett delsyfte med momenten vara att synliggöra delar av systemet för eleverna. Det är dock i de flesta fall implicit i undervisningen, medan momentens inriktning mot skrivfärdighet respektive läsförståelse uttrycks explicit för eleverna.

3.3 Beskrivningsmodell för olika typer av grammatikundervisning

Utifrån analysen i den selektiva kodningen framträder ett tämligen komplext undervisningslandskap för grammatiskt innehåll i sva-undervisningen. Med utgångspunkt i struktureringen av grammatikundervisning i underlag, kontext, syften och mål har en beskrivningsmodell tagit form som omfattar fyra typer av grammatikundervisning baserad på faktisk undervisningspraktik. Figur 1 illustrerar dessa typer.

Figur 1. Beskrivningsmodell för olika typer av grammatikundervisning.

En typ är elevbaserad grammatikundervisning med skrivfärdighetsinriktning, en andra typ är textbaserad grammatikundervisning med skrivfärdighetsinriktning, en tredje typ textbaserad grammatikundervisning med läsförståelseinriktning och en fjärde typ systembaserad grammatikundervisning

med strukturinriktning. Den sistnämnda typen har som nämnts tidigare inte observerats i fältanteckningarna men förekommer på skola B, vilket vi vet utifrån lärarnas veckoplaneringar och lärarintervjuer. Vi noterar här att även systembaserad grammatikundervisning med skrivfärdighetsinriktning hade varit en möjlig typ, men att inga sådana har observerats.

I undervisningen i denna studie har den språkstrukturella kunskapen främst lärts ut som ett medel för att uppnå målen för skrivfärdighet och läsförståelse, ofta i samband med arbete kring texttyper. Vi har till exempel observerat undervisning om adjektivkongruens när eleverna arbetat med att skriva beskrivande text och undervisning om passivformer när eleverna läst faktatexter.

Eftersom vi här studerar längre moment med grammatiskt innehåll kan samtliga moment sägas ha språkstrukturella inslag, det vill säga utgöra moment där eleverna får med sig kunskaper om svenskans grammatiska system. Skillnaden mellan undervisning med skrivfärdighet och läsförståelse som mål och undervisning med strukturinriktning är just målen; den senare syftar till att synliggöra systematiken i språkssystemet, den förra använder grammatiken som ett medel för att utveckla elevernas skriv- och läsförståelse. De kategorier som finns med i figuren ska inte ses som isolerade från varandra; modellen syftar snarare till att synliggöra de huvudsakliga målen i relation till kontext och underlag i undervisningen. En lektion kan till exempel ha skrivfärdighet som sitt främsta mål men även inkludera läsförståelse, etc.

I det följande ges exempel på var och en av de tre typerna som återfinns i den etnografiska dokumentationen.

Elevbaserad grammatikundervisning med inriktning mot skrivfärdighet

Läraren har i elevproducerade texter sett att eleverna ofta gör fel på adjektivkongruens. Därför ägnas en lektion åt övningar där eleverna sätter in rätt former i meningar innehållande attributiva adjektiv. Läraren inleder lektionen med en genomgång av adjektivkongruens och tar några gemensamma exempel på tavlan. Detta följs av eget arbete där eleverna fyller i rätt adjektivformer i meningar som läraren visar. Efter en stund ber läraren eleverna läsa det de skrivit, varpå läraren antecknar dessa på tavlan. Denna process upprepas. Lektionen är alltså baserad på elevernas tidigare prestationer och är inriktad mot skrivfärdighet.

Textbaserad grammatikundervisning med inriktning mot skrivfärdighet

Under en lektion arbetar eleverna med att skriva sammanfattningar av en tidningstext. Eleverna får i uppgift att först plocka ut de ord och fraser som de inte förstår, men som de tror är viktiga för texten. Tidningstextens struktur rekonstrueras sedan gemensamt med lärargenomgång av ord och fraser på tavlan. Utifrån detta skriver eleverna sedan egna sammanfattningar av texten.

När eleverna läser upp sina sammanfattningar blir det tydligt att de inte har förstått sambandsorden i tidningstexten och därmed inte textens resone-
 mang. Läraren går då igenom de sambandsord som finns i tidningstexten och
 förklarar hur de används. Grammatikmomentet utgår alltså från sambands-
 orden i en tidningstext och är inriktat mot skrivfärdighet. Här kan noteras att
 undervisningen också innehåller tydliga inslag av läsförståelse eftersom
 elevernas svårigheter att förstå texten kan knytas till kunskapen om sam-
 bandsord.

Textbaserad grammatikundervisning med inriktning mot läsförståelse

Under ett flertal lektioner arbetar eleverna med en ordlista med ord hämtade
 från en ämnestext i historia. Eleverna har i uppgift att förstå ordens betydelse
 i den text de förekommer, lära sig böja orden, veta hur orden uttalas och även
 kunna stava orden. Dessa färdigheter testas ett par veckor senare i ett test
 med en diktamensdel, ett lucktest (med meningar tagna från den aktuella
 texten), en eller ett par relevanta grammatikdelar samt en del där eleverna
 ska forma egna meningar med hjälp av ord från listan. Läraren ägnar en
 lektion åt att gå igenom orden, deras betydelse, uttal, användning i text och
 olika grammatikmoment relevanta för orden. Läraren utgår alltså från en
 ämnestext och undervisningen är inriktad mot att främja läsförståelse.

I Tabell 6 redovisas förekomsterna av de olika typerna av grammatik-
 undervisning i de fyra klasserna.

Tabell 6. Antal förekomster av olika typer av grammatikundervisning.

Klass	Elevbaserad gram. underv. m. inr. mot skrivfärdighet	Textbaserad gram. underv. m. inr. mot skrivfärdighet	Textbaserad gram. underv. m. inr. mot läsförståelse
A1	0	0	4
A2	1	1	3
B1	6	1	2
B2	5	1	2
totalt	12	3	11

Det framgår av tabellen att den första och tredje typen, elevbaserad gramma-
 tikundervisning med inriktning mot skrivfärdighet och textbaserad gramma-
 tikundervisning med inriktning mot läsförståelse är betydligt vanligare än
 den andra typen, textbaserad grammatikundervisning med inriktning mot
 skrivfärdighet. Att det är just den elevbaserade undervisningen som är
 inriktad mot skrivfärdighet är inte konstigt då den utgår från elevernas eget
 skrivande och ingår i en undervisningskontext som har som syfte att stärka
 elevernas skrivförmåga. Det samma gäller relationen mellan textbaserad
 grammatikundervisning och läsförståelse.

Resultaten indikerar också att arbetssätten skiljer sig något mellan skolorna där elevbaserad grammatikundervisning med inriktning mot skrivfärdighet främst förekommer på skola B. Detta mönster skulle kunna förklaras med att lärarna på skola B arbetar medvetet och frekvent med cirkelmodellen (se Lim Falk 2017). Cirkelmodellen kan ses som en grundmodell för planerad stöttning för längre undervisningscykler, och dess fyra faser (1) bygga kunskap om ämnesområdet, (2) studera texter inom genren för att få förebilder, (3) skriva gemensam text och (4) skriva individuell text (t.ex. Gibbons 2009) kan sätta lärarnas olika typer av grammatikundervisning i ett lite större sammanhang.

Den textbaserade grammatikundervisningen kan knytas till fas 1 och fas 2; texter används både för att bygga kunskap och för att ge eleverna textförebilder, och de grammatiska momenten inom dessa faser handlar om att förstå innehållet i texterna och deras struktur på ord-, fras-, menings- och textnivå. Den elevbaserade grammatikundervisningen med inriktning mot skrivfärdighet återfinns i fas 3 och 4, då eleverna gemensamt och individuellt ska producera egna texter. Under dessa faser är grammatikmomenten både fler och tydligare.

4 Diskussion

Sammanfattningsvis visar studien att nyanlända elever i gymnasieåldern möter en hel del grammatik i sva-undervisningen. De grammatiska momenten måste dock ses i sitt specifika undervisningssammanhang för att över huvud taget kunna urskiljas; en traditionell grammatikundervisning där termer och begrepp lärs ut med utgångspunkt i en lärobok i grammatik har inte observerats. I de klassrumspraktiker som vi har studerat ingår grammatiska moment i princip uteslutande i kontexter som har skriv- eller läsutveckling som mål och utgår från elevernas eget skrivande eller från texter som används i undervisningen i sva eller andra ämnen.

I ljuset av detta kan vi rikta strålkastaren tillbaka mot frågan om explicit grammatikundervisning i sva för nyanlända i gymnasieåldern gynnar språkutvecklingen. Ett möjligt svar utifrån denna studie är: det är ett faktum att lärarna undervisar i grammatik i sva-ämnet och man kan anta att de inte skulle göra det om de inte trodde att det var gynnsamt för elevernas språkutveckling. Men de gör det alltid i ett sammanhang där grammatiken i sig inte är i fokus och där grammatikkunskaperna får ett syfte bortom sitt eget kunskapsområde. Det ligger helt i linje med den kommunikativa och socio-kulturella språksyn som genomsyrar styrdokumentet. Att ägna sig åt att synliggöra systematiken i språkssystemet kan därför te sig svårmotiverat. Men eftersom det grammatiska systemet trots allt finns med i undervisningen

skulle vi vilja väcka frågan om en större kännedom om språksystemet som just system skulle kunna utgöra en undervisningskontext i sig, vid sidan av de andra. För åtminstone vissa elever skulle ett explicit fokus på systematiken i grammatiken kunna fungera stöttande för språkutvecklingen och även den kognitiva utvecklingen. Faktorer som ålder, skolbakgrund och vana vid abstrakt tänkande kan tänkas ha betydelse.

Diskussionen om grammatikens plats i sva för olika elevgrupper i olika åldrar och med olika bakgrund kommer med stor sannolikhet att fortgå. Med den här studien hoppas vi kunna bidra till en fördjupad och konkretiserad fortsatt sådan diskussion, men fler undersökningar om grammatikens roll i såväl sva- som svenskämnet behövs, gärna sådana som utmanar vedertagna föreställningar om vad grammatik är och borde vara i undervisnings-sammanhang av skilda slag och för olika åldersgrupper.

Litteratur

- Ask, Sofia. 2012. *Språkämnet svenska. Ämnesdidaktik för svensklärare*. Lund: Studentlitteratur.
- Bigestans, Aina & Kaya, Anna. 2016. Ett vidgat svenskämne och svenska för nyanlända – om att anpassa svenskämnena och svensklärarutbildningarna till det flerspråkiga samhällets elever. I: Bergh Nestlog, Eva & Larsson, Nils (red.): *Svenska – ett inkluderande ämne*. Svenskläraryrskriften 2015. Svenskläraryrskriften, Natur och kultur. S. 7–21.
- Boström, Lena & Strzelecka, Elisabeth. 2013. Min grammatikhistoria. I: Chrystal, Judith & Lim Falk, Maria (red.): *Genre*. SMDI 10. Texter om svenska med didaktisk inriktning. S. 29–40.
- Denham, Kristin. 2010. Linguistics in a primary school. I: Denham, Kristin & Lobeck, Anne (red.): *Linguistics for Everyone: An Introduction*. Boston: Cengage. S. 189–203.
- Economou, Catarina. 2013. Svenska och svenska som andraspråk i Gy 11 – två jämbördiga ämnen? *Forskning om undervisning och lärande* 11. Lärstiftelsen. S. 44–60.
- Flyman Mattsson, Anna. 2017. *Svenska som andraspråk på språkvetenskaplig grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Gibbons, Pauline. 2009. *Lyft språket, lyft tänkandet. Språk och lärande*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Goo, Jaemyung, Granena, Gisela, Yilmaz, Yucel & Novella, Miguel. 2015. Implicit and explicit instruction in L2 learning. I: Rebuschat, Patrick (red.): *Implicit and explicit learning of languages*. Amsterdam: John Benjamins. S. 443–483.
- Lgr 11. 2019. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Stockholm: Skolverket.
- Lim Falk, Maria. 2017. Planera för progression. I: *Nyanländas språkutveckling*. Läslyftet. Skolverket.
- Lindberg, Inger & Hyltenstam, Kenneth. 2013. Flerspråkiga elevers språkutbildning. I: Olofsson, Mikael. (red.): *Symposium 2012. Lärarrollen i svenska som andraspråk*. Stockholm: Stockholms universitets förlag. S. 28–51.

- Lofland, John & Lofland, Lyn H. 1984. *Analyzing Social Settings: A guide to Qualitative Observation and Analysis*. Kalifornien: Wadsworth.
- Myhill, Debrah, Jones, Susan M., Lines, Helen & Watson, Annabel. 2012. Rethinking Grammar: The impact of embedded grammar teaching on students' writing and students' metalinguistic understanding. *Research Papers in Education* 27(2). S. 139–166.
- Nilsson, Nils-Erik. 2000. Varför grammatikundervisning? I: Brodow, Bengt, Nilsson, Nils-Erik & Ullström, Sten-Olof: *Retoriken kring grammatiken. Didaktiska perspektiv på skolgrammatik*. Lund: Studentlitteratur. S. 11–27.
- Norris, John M. & Ortega, Lourdes. 2000. Effectiveness of L2 instruction: A research synthesis and quantitative meta-analysis. *Language Learning* 50(3). S. 555–578.
- Sahlée, Anna. 2017. *Språket och skolämnet svenska som andraspråk. Om elevers språk och skolans språksyn*. Avhandling. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Strauss, Anselm L. 1987. *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ullström, Sten-Olof. 2000. Skolexempel på gymnasiegrammatik. I: Brodow, Bengt, Nilsson, Nils-Erik & Ullström, Sten-Olof (red.): *Retoriken kring grammatiken. Didaktiska perspektiv på skolgrammatik*. Lund: Studentlitteratur. S. 47–66.